

ІНФОРМАЦІЙНА АГРЕСІЯ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ДИНАМІКА ТА ВПЛИВ НА ЦИВІЛЬНЕ НАСЕЛЕННЯ

RUSSIA'S INFORMATION AGGRESSION AGAINST UKRAINE: DYNAMICS AND IMPACT ON THE CIVILIAN POPULATION

Кудінов В.А., к.ф.-м.н., доцент,
завідувач кафедри інформаційних технологій
Національна академія внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-5299-0590

Корнейко О.В., к.т.н., професор,
професор кафедри інформаційних технологій
Національна академія внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-1882-9680

Пакриш О.Є., к.т.н., доцент,
доцент кафедри інформаційних технологій
Національна академія внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-6420-5246

У статті досліджуються російські інформаційно-психологічні операції (ІПСО) проти України як форма збройної пропаганди, що сприяє віктимізації цивільного населення та соціальній дестабілізації. Розглянуто питання, як дезінформаційні кампанії, маніпулятивні наративи та тактика психологічної війни систематично використовувалися для підриву суспільної довіри, розпалювання страху та фрагментації українського суспільства. Використовуючи змішаний методологічний підхід, який поєднує контент-аналіз пропагандистських матеріалів з регіональними даними громадської думки, у розділі відображається стратегіями поширення інформації, цільові групи населення та наративи, що розвиваються, які використовуються з 2013 року. Спираючись на такі джерела, як War of Words, Центр Разумкова та інші, висвітлюються регіональні відмінності у впливі ІПСО та довгострокові наслідки для стійкості цивільного населення та демократичного врядування. Стаття завершується оцінкою наявних стратегій пом'якшення наслідків та заклик до більш інтегрованого кримінального правосуддя та політичного реагування для усунення шкоди, завданої інформаційною агресією. Наголошено, що мета російських ІПСО – викликати зневіру у власних силах та соціальну дестабілізацію населення України та, одночасно, формувати та підтримувати позитивне відношення населення росії до війни в Україні. Означені позиції в подальшому будуть суттєво впливати на поведінку людей і в значній мірі визначатимуть кінцеві результати завершення збройного конфлікту. Виявлення інформаційного впливу можна спостерігати на основі аналізу динаміки результатів соціологічних опитувань громадян щодо їх позицій з певних питань, які проводяться державними та недержавними організаціями. Цільова аудиторія впливу в даному дослідженні обмежена населенням України та російської федерації. Зроблено висновок, що сильна заангажованість росіян довготривалою та систематичною антиукраїнською пропагандою, віра у власну непогрішимість, зневажливе ставлення до інших країн, до норм міжнародного права, налаштування на продовження загарбницької війни, "поки не будуть досягнуті всі цілі", робить їх малочутливими до викриття дезінформації, яка продукується в російському медіа просторі. Тому найбільш ефективним засобом боротьби, на нашу думку, буде економічний вплив довготривалого ведення безглуздої загарбницької війни та економічних санкцій на занадто централізовану і корумповану економіку росії. Спрацює принцип "холодильник перемагає телевизор".

Ключові слова: інформаційно-психологічні операції, дезінформація, віктимізація, соціологічне опитування, інформаційні злочини, пропаганда, маніпулятивний наратив, інформаційна війна.

The article examines Russian information and psychological operations (IPSO) against Ukraine as a form of armed propaganda that contributes to civilian victimization and social destabilization. It examines how disinformation campaigns, manipulative narratives, and psychological warfare tactics have been systematically used to undermine public trust, stoke fear, and fragment Ukrainian society. Using a mixed-methodology approach that combines content analysis of propaganda materials with regional public opinion data, the section maps the dissemination strategies, target populations, and evolving narratives used since 2013. Drawing on sources such as War of Words, the Razumkov Center, and others, it highlights regional differences in the impact of IPSO and the long-term implications for civilian resilience and democratic governance. The article concludes with an assessment of existing mitigation strategies and a call for a more integrated criminal justice and policy response to address the harm caused by information aggression. It is emphasized that the goal of Russian IPSO is to cause disbelief in one's own abilities and social destabilization of the Ukrainian population and, at the same time, to form and maintain a positive attitude of the Russian population towards the war in Ukraine. These positions will subsequently significantly influence people's behavior and will largely determine the final results of the armed conflict. The identification of information influence can be observed based on the analysis of the dynamics of the results of sociological surveys of citizens regarding their positions on certain issues, which are conducted by state and non-state organizations. The target audience of influence in this study is limited to the population of Ukraine and the Russian Federation. It is concluded that the strong involvement of Russians in long-term and systematic anti-Ukrainian propaganda, belief in their own infallibility, contempt for other countries, for the norms of international law, and the attitude to continue the war of aggression "until all goals are achieved" makes them insensitive to the exposure of disinformation produced in the Russian media space. Therefore, the most effective means of struggle, in our opinion, will be the economic impact of the long-term conduct of a senseless war of aggression and economic sanctions on the overly centralized and corrupt economy of Russia. The principle "the refrigerator beats the TV" will work.

Key words: information and psychological operations, disinformation, victimization, sociological survey, information crime, propaganda, manipulative narrative, information warfare.

Вступ. Сьогодні виділяють п'ять основних середовищ ведення війни: суходіл, вода, повітря, космос та інформаційне середовище (зокрема кіберпростір).

Інформаційно-психологічні операції в інформаційному середовищі під час війни традиційно проводяться, щоб вплинути або ввести в оману військових противників або цивільне населення. Так ще грецькому письменнику Есхілу (525 р. до н. е. – 456 р. до н. е.) приписують вираз “На війні правда – перша жертва”.

Станом на сьогодні, можлива майже миттєва передача інформації через платформи соціальних мереж і програми обміну повідомленнями на будь-які відстані, що принципово змінює масштаби і швидкість проведення інформаційних операцій. Використання штучного інтелекту відкриває широкі можливості для створення фейків та небезпечного контенту.

В сучасних збройних конфліктах дезінформація та мова ненависті дуже часто спрямовані на цивільне населення, а не на військових.

Існують спроби провести червоні лінії між інформаційними операціями, які відповідають міжнародному гуманітарному праву, і тими, що їх порушують.

Вважається, що інформаційні операції під час війни можуть бути кваліфіковані як воєнні злочини, якщо вони порушують норми міжнародного гуманітарного права (МГП), зокрема Женевські конвенції та Римський статут Міжнародного кримінального суду [1].

Джерело [4] пропонує наступну класифікацію випадків, коли інформаційно-психологічні операції можуть розглядатися як воєнні злочини:

1. Заклики до геноциду або масового насильства (поширення інформації, що закликає до винищення національних, етнічних, релігійних або інших груп).

2. ІПСО проти цивільного населення, якщо інформаційна операція спрямована на залякування, деморалізацію або введення в оману цивільного населення, це порушує ст. 51(2) Додаткового протоколу I (1977 р.) до Женевських конвенцій, яка забороняє акти насильства чи погроз, основною метою яких є тероризування цивільних осіб.

3. Використання гуманітарних символів у ІПСО, які маскують військові дії під гуманітарні або нейтральні (наприклад, фальшиві повідомлення від імені Червоного Хреста чи неправдиві гуманітарні коридори).

4. Коли ІПСО використовується для виправдання агресії, окупації чи депортації населення, така діяльність може бути розцінена як співучасть у злочині агресії або злочині проти людяності. Типові приклади – інформаційні кампанії щодо “референдумів” або “евакуацій”, які супроводжують порушення норм МГП.

5. Кібероперації, що порушують роботу критичної інфраструктури (медичної, енергетичної, транспортної), можуть кваліфікуватися як напади на цивільні об'єкти. Якщо такі дії спричинили смерть або поранення цивільних – вони мають ознаки воєнного злочину.

З іншого боку, відсутність чіткого визначення форм пропаганди, що порушують норми міжнародного права, та нестача конкретних справ у сучасній судовій практиці кримінальних судів і трибуналів часто ускладнюють притягнення до кримінальної відповідальності винних за вчинення злочинів в інформаційній сфері. Існує, зокрема, проблема доведення спільного умислу між поширювачем злочинного контенту та виконавцями (що здійснили злочини агресії, воєнні злочини, злочини проти людяності), а також причинно-наслідкового зв'язку між їхніми діями [2, с. 7].

Результати й обговорення.

1. Методи проведення росією ІПСО

Цільовою аудиторією конкретної ІПСО під час військового конфлікту може бути:

а) населення країни, яка проводить ІПСО;

б) населення іншої країни, проти якої ведуться військові дії;

с) населення країн, які не приймають безпосередньої участі у військовому конфлікті;

д) одночасні комбінації країн, що належать до вищезазначених категорій а, б, с.

В залежності від типу цільової аудиторії, організатори ІПСО можуть ставити перед собою різні цілі.

Підривні інформаційно-психологічні спеціальні операції широко використовуються росією для досягнення її агресивних цілей і скеровані на те, щоб людина усвідомила певні твердження через їх численне повторення у різних інформаційних середовищах.

Мета російських ІПСО – викликати зневіру у власних силах та соціальну дестабілізацію населення України та, одночасно, формувати та підтримувати позитивне відношення населення росії до війни в Україні. Означені позиції в подальшому будуть суттєво впливати на поведінку людей і в значній мірі визначатимуть кінцеві результати завершення збройного конфлікту.

Виявлення інформаційного впливу можна спостерігати на основі аналізу динаміки результатів соціологічних опитувань громадян щодо їх позицій з певних питань, які проводяться державними та недержавними організаціями. Цільова аудиторія впливу в даному дослідженні обмежена населенням України та російської федерації.

Інформаційна війна проти України ведеться всіма можливими засобами, а її непрямыми жертвами виявляються не тільки українці.

Перед повномасштабним військовим вторгненням на територію України, в російському публічному просторі запанувала жорстка мова ворожнечі з відвертими закликами до знищення України та її мешканців за ознаками національності та громадянства. Загальнодоступні державні ефіри поширювали наративи Кремля про штучність країни, заперечують існування українців як нації, мови і культури України.

Після лютого 2022 року дезінформаційні кампанії російської федерації в самій росії, в європейському інформаційному просторі та на окупованих територіях набули небачених масштабів. Проросійські пропагандисти очікувано взяли за дискредитацію українського політичного керівництва та армії, зокрема закидання неправдивих звинувачень у воєнних злочинах. А паралельно намагалися заперечити російські звірства та прицільні убивства цивільних. Вони також спрямували зусилля на підірив довіри до України як до партнера та отримувача військової та фінансової допомоги, необхідної для надання відсічі російській агресії. Для європейських громадян намагалися створити чіткий образ корумпованої неспроможної держави, на яку урядам їхніх країн не варто виділяти ресурси. Водночас прокремлівські медіа взяли за розпалювання ворожнечі до українських біженців, які змушені були тікати від війни.

Модель російська ІПСО спирається на кілька ключових принципів [14]:

- все відносне, об'єктивної правди не існує;
- будь-яку думку можна зруйнувати іншим фреймом;
- завдання – не переконати, а дезорієнтувати, деморалізувати й розмити межу між істиною та брехнею.

Не пропонує росія альтернативну правду – вона знищує саму ідею її існування. Через інформаційний шум і надлишок суперечливих повідомлень знецінюється сама потреба в достовірності. Аудиторія виснажується, перестає аналізувати і, зрештою, починає сприймати наратив за принципом: “якщо цього багато – значить, це правда”. Це ефект “інформаційного стада” [14].

Основну роль у формуванні уявлень про те, що відбувається в країні та світі, а також політичних установок більшості росіян, все ще відіграє телебачення. Згідно соціологічного дослідження в серпні 2025 року, телебаченням постійно користуються 60% опитуваних, хоча їх доля потрохи знижується (на 10% з березня 2025 року) [10].

Для порівняння, на Україні у 2024 році тільки 30% населення постійно користувалися телебаченням [11, с. 5].

Крім того, у міру посилення в росії державного контролю за Інтернетом – за допомогою зміни редакцій онлайн-ЗМІ, блокування іноземних соціальних мереж та переведення їх аудиторій на вітчизняні аналоги, маргіналізації незалежних журналістів та блогерів, а також освоєння Інтернет-простору ключовими фігурами державних ЗМІ – російський Інтернет за контентом та інформаційними наративами поступово наближається до російського телебачення.

Уряд російський планує збільшити фінансування телевізійної пропаганди у своєму проекті бюджету на 2026 рік – відповідно до посилення обмежень на соціальні мережі та доступ до Інтернету. Уряд російський планує витратити 106,4 мільярда рублів (1,28 мільярда доларів) на державні телеканали у 2026 році – це значне збільшення порівняно з раніше запланованими 69,1 мільярда рублів (832 мільйони доларів) у 2025 році. Значне зростання фінансування телебачення у 2026 році свідчить про те, що кремль повертається до традиційних методів поширення державної пропаганди [16]. І це не дивно: чим менше надій у російських генералів на прорив української оборони, тим більшими стають бюджети на інформаційні операції.

Для збільшення ефективності ПСГО, російські пропагандисти використовують наступні прийоми:

- виривання з контексту (береться реальна інформація, яка подається окремо від початкового контексту, щоб створити хибну, викривлену уяву про певну подію або явище);
- переписування історичних фактів, вибіркове заангажоване висвітлення подій, створення історичних міфів для виправдання теперішніх агресивних дій та територіальних претензій. Як приклад – твердження російських пропагандистів, перенесене в російські підручники історії, що “за 2014 – 2022 роки в ДНР та ЛНР від українських обстрілів загинули тисячі мирних мешканців – жінок, дітей, стариків”. Ця вигадана статистика широко тиражувалась на різні аудиторії як одна з причин широкомасштабного вторгнення на Україну в 2022 році;

- використання емоційно забарвленої лексики, шокуючих подробиць для створення у споживачів повідомлень сильних негативних емоцій та відключення логічного мислення;

- використання психотехнології Gaslighting, щоб змусити потенційних жертв-споживачів пропаганди сумніватися у власних спогадах, сприйнятті реальності та адекватності [17]. Означена технологія широко застосовувалась проти України в період з 2014 по 2022 роки. На повідомлення України щодо втручання до бойових дій на її території регулярних підрозділів збройних сил росії, кремль відповідав: “вам здалося”, “ви не так зрозуміли”, “цього не було”, “вони заблукали” і т.п.;

- використання існуючих або створення нових конфліктів усередині суспільства, між окремими регіонами, різними мовними або релігійними спільнотами для його ослаблення та дестабілізації: “Україна блокує обмін полоненими”, “Україна здійснює геноцид російськомовного населення”, “український президент-євреї переслідує християн”.

2. Основні інструменти російських ПСГО

Проводить ПСГО росія вже на протязі довгого часу, що дозволяє провести певну класифікацію основних інструментів таких операцій [14]:

2.1. Фейкові новини (дезінформація)

Принцип дії: створення та поширення неправдивих або маніпулятивних повідомлень, які змінюють сприйняття подій. Приклади:

- “Карти бойових дій”, які публікувались в кінці лютого та березні 2022 року, зокрема, Інтернет ресурсом <https://static.caravan.kz> (зараз вже не існує) та показували май-

же повне оточення основного угруповання українських військ з метою викликати паніку у населення.

- “Розп’ятий хлопчик” у Слов’янську – вигаданий у 2014 році сюжет про жорстокість ЗСУ.

- “Біологія США в Україні” (2022–2023); Київ висловлював прагнення обзавестися ядерною зброєю – конспірологічні фейки, які згадуються в російських підручниках історії і які поширювались також за межами рф [3].

- “Мітки на дорогах та будівлях” – “вкид” на початку війни у 2022 році про мітки зробили для того, щоб занури-ти українців у дискомфортну психологічну ситуацію, поси-ляти паніку й страх.

2.2. Боти, тролі, ботмережі

Принцип дії: масове створення та просування потріб-них наративів через автоматизовані акаунти (боти) або найманих коментаторів (тролів).

Приклади:

- “Ольгінська фабрика тролів” – структура в Санкт-Петербурзі, що впливає на соцмережі: Facebook, X/Twitter, YouTube.

- Telegram-ботмережі – одночасний вкид фейкових по-відомлень у десятки українських та російських каналів.

- Створення засобами ІІІ синтетичних особистостей в соціальних мережах з фейковими акаунтами і фейковим контентом [5].

2.3. Псевдоканали у соцмережах і месенджерах

Принцип дії: створення каналів/груп, які імітують українські ресурси, або використовують “інсайди” для підризу довіри.

Приклади:

- “Жест із України” / “Зрада чи перемога” – Telegram-канали, що маскуються під українські патріотичні, але поширюють панічні меседжі, фото знищення інфраструк-тури.

- Псевдоканали місцевої влади України – клони офі-ційних акаунтів, які вкидали фейки, наприклад: “мер про-сить евакуюватися” – фейк під час обстрілів.

2.4. Deepfake та візуальні фейки

Принцип дії: використання штучного інтелекту або графіки для створення переконалих підробок відео/фото.

Приклади:

- Відео, у якому Держсекретар США Марко Рубіо за-явив, що хоче переконати Ілона Маска вимкнути Starlink в Україні [5].

- Відео із Зеленським, в якому він нібито закликає ЗСУ скласти зброю – гучний deepfake 2022 року.

- Підроблені фото “вбитих дітей Донбасу”, які на-справді взяті з конфліктів у Сирії або Лівії.

2.5. Інформаційна аналітика на експорт (аналітика як зброя)

Принцип дії: створення псевдонаукових звітів і “екс-пертних думок”, що просувають кремлівську лінію. Поси-лання на «експертів», «аналітиків» або «джерела», які насправді не існують, не є компетентними, або були сфа-бриковані.

Приклади:

- “Фонд стратегічної культури”, “РІА-Рейтинг”, “рос-сийский институт стратегических исследований” – проду-кують аналітику для легітимізації пропаганди.

- Розсилка аналітики західним політикам/медіа, з по-зицією: “Україна – держава, що збанкрутувала”, “Санкції шкідливі для ЄС”.

2.6. Повторювані меседжі

Принцип дії: постійне повторення ключових меседжів для формування “рамки мислення” у цільової аудиторії. Приклади:

- “Україна – частина росії”. Розв’язала росія жорсто-ку повномасштабну війну, виправдовуючись псевдо-іс-торичними фактами і знаходячи “підтвердження” того, що Україна має бути частиною росії. Основою російської

пропаганди є історія, фальсифікація якої розпочалась у Московському царстві (з 22 жовтня 1721 року – російській імперії) ще за часів Петра Першого. Головна мета фальсифікації – присвоєння історії Київської Русі і створення міфології російської імперії. Сьогодні, посилаючись на сфальсифіковані документи, росія намагається довести, чому та чи інша частина України є насправді споконвічно російською територією [12].

• “Україна – це навіть не держава!” Як приклад, можна навести ймовірний вислів Володимира Путіна, адресований Президенту США Джорджу Бушу під час розмови на полях 20 саміту НАТО, що проходив у Бухаресті з 2 по 4 квітня 2008 року: “*Ти ж розумієш, Джордже, що Україна – це навіть не держава! Що таке Україна? Частина її територій – це Східна Європа, а частина, і значна, подарована нами!*” [15]. Цей меседж був широко розтиражований російською пропагандою і постійно оновлюється.

• “Україною керують нацисти”. Даний меседж базується на псевдоісторичних міфах, які розповсюджувалися радянськими, а пізніше російськими пропагандистами починаючи з часів Другої світової війни: “Бандера та українські націоналісти були агентами спецслужб нацистів” [23, с. 128–134], “Роман Шухевич служив у військах СС” [23, с. 135–138]. Усіх, хто виступав раніше і зараз виступає проти російського поневолення та підтримує реальну незалежність України, російська пропаганда називає “бандерівцями”, що автоматично, згідно російської міфології, відносить їх до категорії неонацистів і фашистів.

• “Захід використовує українців як гарматне м’ясо”. Ця теза багаторазово повторювалась різними російськими можновладцями і пропагандистами, зокрема, президент путін у відеозверненні до учасників зустрічі глав оборонних відомств держав – членів Шанхайської організації співробітництва та СНД у серпні 2022 року заявив: “Протягом багатьох років Захід безсоромно викачував і експлуатував її ресурси, заохочував геноцид і терор на Донбасі, фактично перетворив цю країну на колонію і зараз цинічно використовує український народ як гарматне м’ясо, як таран проти росії”.

• “Мир можливий, якщо Україна капітулює”. На протязі 2025 року росія демонструє нову фазу дипломатичних маніпуляцій, пропонуючи припинення бойових дій за умови виконання ультимативних вимог так званого мирного врегулювання: конституційного закріплення відмови України від вступу до НАТО, роззброєння, визнання де-факто і де-юре приналежності Росії окупованих територій.

• “Росія – фортеця традиційних цінностей”. Зокрема, згідно результатів аналітичного огляду, наведених всеросійським центром вивчення громадської думки у вересні 2025 року, росія, в першу чергу, потребує відродження культури і духовності, а також патріотизму. Більшість росіян, незалежно від віку, переконані, що реформи в країні мають спиратися насамперед на власні традиції та історичний досвід, а не на зовнішні зразки.

2.7. Псевдоексперти та “корисні ідіоти”

Принцип дії: залучення симпатиків або підконтрольних експертів/медіа на Заході для просування потрібної думки “зсередини”. Приклади:

- Інтерв’ю Такера Карлсона з путіним та його репортажі щодо життя в росії.
- Інтерв’ю Джона Міршаймера, який часто поширює тези, що узгоджуються з кремлівськими наративами.
- Russia Today, Sputnik News, News Front – дискредитацію військово-політичного керівництва (бандерівці, влада фашистів і наркоманів, нацисти, київська хунта, нелегітимний узурпатор Зеленський);

2.8. Вплив на системи ШІ

У березні 2025 року NewsGuard, компанія, яка відстежує дезінформацію, опублікувала широко цитований звіт, у якому стверджувалося, що генеративні програми штучного інтелекту повторюють російську дезінформа-

цію: “Аудит показав, що 10 провідних інструментів генеративного штучного інтелекту просуvalи цілі Москви щодо дезінформації, повторюючи неправдиві твердження прокремлівської мережі ‘Правда’ у 33 відсотках випадків” [24].

3. Динаміка окремих наративів ІПСО Росії проти України за час війни

Аналіз великої кількості російських публікацій у традиційних ЗМІ та соціальних мережах за 2022 рік, наведений в роботі [25] виявив масоване та систематичне державне втручання, спрямоване на маніпулювання громадською думкою.

Стратегічними напрямками російських ІПСО проти України можна вважати [19]:

- дискредитацію військово-політичного керівництва (бандерівці, влада фашистів і наркоманів, нацисти, київська хунта, нелегітимний узурпатор Зеленський);
- занурення України у внутрішній хаос, параліч державних інститутів та розвал системи управління військами;
- дезорієнтацію та деморалізацію українського суспільства до тієї міри, що воно погодиться на “мир за будь-яку ціну”, тобто на капітуляцію на умовах Путіна: “Ситуація на фронті складна, українці здаються, воювати не має кому, Україна знаходиться у безвиході а отже має беззастережно прийняти ті умови, які їй запропонують”;
- дезорієнтацію міжнародної спільноти щодо цілей війни та пошуків миру між Росією та Україною. До 2022 року Росія розповідала про “громадянську війну в Україні”, з кінця 2023 року запевняє, що єдина перешкода для миру – це непоступливість Києва, який нібито відкидає мирні пропозиції путіна [19]: “Москва прагне миру, а Київ – вічної війни до останнього українця”; “Зараз Україна має шанс закінчити війну і неодмінно мусить ним скористатися”; “Переговори про мир вже тривають, а Зеленський хоче їх зірвати”; “Велика кількість людей повертається в окупацію, навіть з підконтрольної уряду України територій. Там вони починають жити краще, ніж в Україні, йде активне відновлення всіх цих регіонів”.

Динаміку використання окремих наративів російської пропаганди можна відслідкувати, аналізуючи частоту появи окремих термінів та словосполучень в контенті російського інформаційно-політичного телебачення за певні часові проміжки на інтернет-ресурсі War of Words [20].

Результати пошуку за окремими російськомовними термінами з наративів, починаючи з 2013 року, з розбивкою на річні періоди, наведено в таблиці 1.

З цієї таблиці можна побачити три “хвилі” російських ІПСО проти України:

- 2014 рік – анексія Криму та початок військового протистояння на Донбасі;
- 2019 рік – вибори президента України;
- 2022 рік – початок повномасштабної агресії проти України.

З 2023 року росіяни зменшили в телефірі обговорення теми про український “нацизм” і експлуатують твердження про досягнення миру через здачу координат українських військовослужбовців і підрозділів ЗСУ, підпалів військових автомобілів, протидії ЗСУ та послаблення української обороноздатності [13].

Одночасно почалась активно проводитися кампанія щодо дискредитації мобілізації в Україні, яку можна вважати найбільш успішною російською ІПСО [26].

Пропаганда російська намагається всіляко залякувати населення України тому, що страх є одним із головних інструментів, який використовуються для примусового формування майбутніх примирливих настроїв, тобто покірного ставлення до суб’єкта, який діє насильницько. Це елемент ІПСО.

Результати пошуку за окремими російськомовними термінами з наративів

Рік	Бандер*	ТЦК	Денаці-фікація	Деміліта-ризація	Капіту-ляція	Новоросія
2013	9	0	0	1	16	1
2014	290	0	0	17	81	552
2015	218	0	3	64	102	305
2016	196	0	3	14	74	107
2017	439	0	11	28	135	156
2018	486	0	4	49	187	113
2019	857	0	21	54	685	180
2020	345	0	9	28	262	54
2021	522	0	15	29	342	139
2022	1245	3	482	1486	1004	419
2023	827	49	152	541	705	517
2024	384	711	84	357	623	609

Примітка: термін “Бандер*” дозволяє охопити слова “Бандера”, “бандеровець”, “бандеровці”, “бандеризм”.

Зокрема, росія переписала і затвердила 19 листопада 2024 року доктрину щодо застосування сил стратегічного стримування. У документ додали пункт, що Москва може здійснювати будь-які удари в разі, якщо неядерна країна створює загрозу для росії, а їй допомагає ядерна держава. Тобто, РФ може застосувати ядерну зброю – у тому числі у відповідь на удари по росії «звичайною зброєю». Оскільки Україна – неядерна країна, якій надають допомогу країни Заходу, які володіють ядерною зброєю, росія цинічно дозволила сама собі застосовувати будь-яке озброєння проти України.

Продовженням цієї злочинної ІПСО є прецедент бойового використання балістичної ракети середньої дальності “Орешник” 21 листопада 2024 року по підприємству “Південмаш” у місті Дніпро. Хоча в даному випадку ракета була оснащена шістьма “холостими” боеголовками, але, в силу низької влучності, вона призначена для використання ядерних або термоядерних боєприпасів [22].

4. Вплив ІПСО на світогляд населення України та Росії за час війни

За три з половиною роки війни російські ІПСО суттєво не вплинули на бажання українців чинити супротив російським окупантам. Хоча приблизно 11% населення України у 2024 році більш-менш регулярно споживали російські медіа [11, с. 71], при цьому найвищим рівнем довіри в 25% серед споживачів користувалось російське телебачення [11, с. 73]. Але споживання російських медіа суттєво не вплинуло на погляди українців щодо війни і миру. Так, згідно результатів Всеукраїнського опитування з питань війни і миру, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології у вересні 2025 року [21], маємо наступні результати:

- 76% українців вірять у можливість перемоги України за належної підтримки санкціями проти росії і наданням достатньої кількості зброї і грошей;

- останню версію російського мирного плану (із, серед іншого, відведенням українських військ з Донбасу) категорично відкидають 75% українців (готові прийняти такий план – 17%). При цьому у разі реалізації такого плану 65% будуть вважати це поразкою України (і лише 7% будуть вважати успіхом), а 69% будуть очікувати, що росія знову спробує напасти;

- водночас 74% українців (хоч і без ентузіазму) готові підтримати мирний план Європи і України, який включає заморожування за нинішньою лінією фронту без жодних юридичних визнань та з отриманням Україною гарантій безпеки. Хоча лише 30% такий мир будуть вважати успіхом України, але і лише 18% будуть вважати поразкою (44% будуть вважати почасти успіхом, почасти поразкою).

У випадку настання такого миру все одно більшість (56%) будуть очікувати, що росія знову спробує напасти;

- 76% українців вважають, що навіть якщо США припинять допомогу Україні, опір росії треба продовжувати за підтримки Європейських союзників (у березні 2025 року показник був 82%);

- лише 18% українців очікують, що мир можна буде досягнути в цьому 2025 році;

- 62% українців готові терпіти війну стільки, скільки буде необхідно (на початку червня 2025 року було 60%);

- 54% серед усіх дорослих чоловіків і жінок, які зараз не проходять військову службу, готові у разі необхідності приєднатися до Сил оборони і зі зброєю в руках захищати Україну (серед чоловіків – 63%, серед жінок – 46%).

Ці дані корелюються з даними соціологічних опитувань населення України стосовно відношення до умов, припинення росією бойових дій, висунутих диктатором путіним. Результати досліджень, проведених соціологічною службою Центру Разумкова в червні 2024 року та лютому-березні 2025 року [6] узагальнені в таблиці 2.

Незначне збільшення відсотку тих, хто згоден на анексію росією територій України, пов'язане, в першу чергу, з очікуваннями повного припинення допомоги з боку США, яке виникло в інформаційному просторі України в лютому-березні 2025 року, а також тактичними успіхами росіян на фронті, зокрема, відведенням українських військ з Курської області.

В той же час, переважна більшість українців не сприймає будь-які компроміси щодо безблокового статусу та анексії територій України, розуміючи, що основна мета путінської росії – це припинення існування України, як незалежної держави з відповідними наслідками для населення України.

Більше того, в результаті війни, як показують дані соціальних опитувань, значно зріс відсоток тих, хто підтримує незалежність України. У серпні 2025 року 82,4% проти 67,5% у червні 2022 року. Проти незалежності у червні 2021 року були 11,7% населення, у серпні 2025 року всього 3,1% [7]. Навіть з урахуванням того, що опитування в серпні 2025 року проводилось в умовах вимушеної евакуації мільйонів громадян та лише на територіях, що контролюються урядом України і на яких не ведуться бойові дії, ці дані свідчать про категоричне небажання абсолютної більшості населення України повертатися назад в задушливі обійми путінської росії.

В той же час, деякий негативний вплив довготривалої війни і російської пропаганди спостерігається. Так, згідно документу “Національне опитування України | Липень 2025 року”, проведеного Соціологічною групою

Таблиця 2

Результати досліджень соціологічної служби Центру Разумкова

Вимога	Варіант відповіді	Варто погоджуватися	Не варто погоджуватися	Важко відповісти
Нейтральний, позаблоковий, без'ядерний статус України повинен бути зафіксований у Конституції України		21,8% 21,8%	58,5% 56,4%	19,7% 21,8%
Українські війська мають бути повністю виведені з Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької обл. Причому з усієї території цих обл. у межах їхніх адміністративних кордонів		6,1% 7,7%	82,8% 77,9%	11,1% 14,4%
Усі західні санкції проти росії мають бути скасовані		9,0% 7,4%	76,9% 78,1%	14,1% 14,5%
У міжнародних договорах має бути зафіксований статус Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької обл., Криму та Севастополя, як регіонів росії		4,5% 4,9%	83,6% 81,9%	11,8% 13,2%

Примітка: * – в чисельнику дробу в кожній клітинці показник за 2024 рік, в знаменнику – показник за 2025 рік.

“Рейтинг” та розміщеного на сайті Міжнародного республіканського інституту [8], на протязі періоду з квітня постійно спостерігається, майже лінійне, зменшення відсотку тих громадян України, хто вірить у перспективи гарного майбутнього для України (від 95% опитуваних у квітні 2022 року до 73% опитуваних у липні 2025 року). Так само, зростає кількість тих, хто вважає перспективи України безнадійними (від 2% опитуваних у квітні 2022 року до 22% опитуваних у липні 2025 року). В цьому ж документі наведено статистику щодо довіри українців до ТЦК, а саме: у липні 2025 року довіряли ТЦК чверть опитаних (24%), не довіряли 68%. За останній рік ставлення ще трохи погіршилося. У вересні 2024 року ТЦК довіряли 27%, не довіряли 61% респондентів. В цьому не останню роль відіграли російські ІПСО, спрямовані проти ТЦК і процесу мобілізації на Україні в цілому.

Що стосується окупованих територій, то основна увага російської пропаганди зосереджена на молоді, що мешкає на тимчасово окупованих територіях України. Відмічається, що головним осередком впливу російської пропаганди на молодь є освіта, характеристиками якої є руйнації української ідентичності та мілітаризація. Шляхом ідеологізації освітнього процесу керівництво рф намагається створити систематизовану ідеологічну основу для забезпечення політичної стабільності в рф, відвертання уваги від соціально-економічних викликів та виправдання агресивної війни проти України.

Висновки. Система проведення ІПСО росією являє собою відлагоджену, добре профінансовану індустрію, яка дозволяє створювати інформаційні фейки, розповсюджувати їх через різноманітні медіа та посилювати і впроваджувати у свідомість цільової аудиторії, використовуючи, зокрема, багаторазові повторення, залучення псевдоекспертів.

Спецслужби росії та пов'язані з ними структури активно використовують штучний інтелект для підтримки ІПСО, перетворюючи інформаційний вплив на високотехнологічну зброю. У такий спосіб держава-агресорка фактично вибудувала “цифрову армію нового типу” (Center for Countering Disinformation 2025). Меседжі багатьох російських ІПСО базуються на сфальсифікованій історії, яка ставить під сумнів саме існування українців, як окремої нації.

Сила російської системи проведення ІПСО – в масовості, здатності постійно адаптуватися, еволюціонувати, пристосовуватись до реальних обставин та відсутності будь яких моральних обмежень. В той же час, за межами росії, для російської системи проведення ІПСО характерні дефіцит довготривалої довіри, постійні репутаційні втрати та дедалі більша ідентифікація пропагандистських схем.

Україна, з одного боку, знаходиться в стані війни, а з іншого – намагається інтегруватися в Євросоюз. Ці речі важко поєднати, бо під час війни мають бути елементи воєнної цензури, які ускладнюють для України можливість ефективно протистояти російським ІПСО.

Пропаганда росії не здатна зламати супротив населення України проти російської агресії та несприйняття українцями російського поневолення, українці не очікують на завершення війни найближчим часом та налаштовані за будь-яких обставин чинити спротив, поки умови примирення не будуть прийнятними і будуть створені надійні гарантії безпеки від подальшої російської експансії. В той же час російські ІПСО викликають психоемоційне виснаження громадян України. На своїй території росія повністю керує мозками переважної більшості власного населення. Найкращим захистом України проти російських ІПСО є підвищення рівня медіаграмотності населення, розвиток критичного мислення та критичного ставлення до неофіційних джерел інформації (особливо російськомовних), відданість демократичним цінностям, знання історії своєї країни та основних положень інформаційної гігієни.

Крім освітньої складової, потрібно виконати певні організаційні заходи.

Законодавчі органи повинні вдосконалити законодавство та впровадити конкретні статті до Кримінального кодексу України, що встановлюють відповідальність за поширення дезінформації, яка може завдати шкоди державі, посадовим особам чи населенню. Ці дії повинні забезпечувати захист суспільства від шкідливого впливу дезінформації, але при цьому враховувати права щодо свободи слова та доступу до інформації [9].

Потрібно створити міжвідомчу державну систему обміну інформацією, пов'язану з зовнішніми дезінформаційними кампаніями проти України, та координації реагування на ці кампанії. Система повинна узагальнювати інформацію з фактчекінгових організацій, таких, як: VoxUkraine/Антологія Брехні від VoxCheck, StopFake та інших, а також сервісу “STOP FRAUD” на сайті департаменту кіберполіції Національної поліції України (<https://cyberpolice.gov.ua/>). Означену систему бажано інтегрувати до складу Системи швидкого оповіщення країн ЄС [18].

Що стосується боротьби з російською пропагандою на території росії та тимчасово окупованих регіонів України, то тут, звичайно, слід використовувати для протидії усі доступні комунікативні канали. Зокрема, першочерговим питанням є також розвиток власних систем штучного інтелекту, спрямованих на здійснення контрпропаганди проти російських ІПСО.

Однак, сильна заангажованість росіян довготривалою та систематичною антиукраїнською пропагандою, віра

у власну непогрішимість, зневажливе ставлення до інших країн, до норм міжнародного права, налаштування на продовження загарбницької війни, “поки не будуть досягнуті всі цілі”, робить їх малочутливими до викриття дезінформації, яка продукується в російському медіа просторі.

Тому найбільш ефективним засобом боротьби, на нашу думку, буде економічний вплив довготривалого ведення безглуздої загарбницької війни та економічних санкцій на занадто централізовану і корумповану економіку росії. Справцю принцип “холодильник перемагає телевизор”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Rodenhäuser, Tilman, and Samit D'Cunha (2023). Foghorns of War: IHL and Information Operations during Armed Conflict. Humanitarian Law & Policy Blog (International Committee of the Red Cross), October 12, 2023. URL: <https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2023/10/12/foghorns-of-war-ihl-and-information-operations-during-armed-conflict/>.
2. Злочини інформаційної війни: Інформаційно-аналітичний звіт про ситуацію з поширення закликів до геноциду українців і закликів до ведення агресивної війни проти України в російськомовних інформаційних ресурсах, що регулярно висвітлюють збройний конфлікт України та РФ (лютий 2022 – липень 2024) / За загальною редакцією Яни Салахової. Київ, 2024. 72 с. ISBN 978-617-7047-52-9
3. Pravda (2025). Tsrushnik's Confession: We Created Bio-Weapons against the Slavs. The United States Has Created More than Two Dozen Biological Laboratories in Ukraine. February 8. Accessed October 25, 2025. URL: <https://usa.news-pravda.com/world/2025/02/08/121882.html>.
4. OpenAI. Інформаційно-психологічні операції як воєнні злочини: аналітичний огляд, підготовлений ChatGPT (GPT-5). Жовтень 21, 2025. URL: <https://chat.openai.com/>.
5. Центр протидії дезінформації. Як росія використовує ШІ у гібридній війні проти України та Заходу (травень 2025). URL: <https://cpd.gov.ua/reports/yak-rosiya-vykorystovuye-shi-u-gibrydnyj-vijni-proti-ukrayiny-ta-zahodu/>.
6. Центр Разумкова. Україна: від війни до миру та відновлення. Аналітичні оцінки (квітень 2025). Київ: Центр Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2025/05/07/2025-April-RC.pdf>.
7. Центр Разумкова. Україна: від війни до миру та відновлення. Аналітичні оцінки (серпень 2025). Київ: Центр Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2025/09/10/2025-monthly-August-RC.pdf>.
8. International Republican Institute (IRI) (2025). National Survey of Ukraine. July 2025. August 18. Accessed October 25, 2025. URL: <https://www.iri.org/resources/national-survey-of-ukraine-july-2025>.
9. Tyshchuk, Viktor (2024). Main Criteria for the Classification of Disinformation and Attempts to Criminalisation of Its Spread in Ukraine. Bratislava Law Review 8 (1): 203–224. URL: <https://doi.org/10.46282/blr.2024.8.1.372>.
10. Левада-Центр. Джерела інформації в серпні 2025: користування та довіра. Вересень 11. URL: <https://www.levada.ru/2025/09/11/istochniki-informatsii-v-avguste-2025-polzovanie-i-doverie/>.
11. Internets Network (2024). Українські медіа, ставлення та довіра 2024 р. November. Google Drive. URL: https://drive.google.com/file/d/1kwsclr3Qm2QaqlVv0_I4saWRFY_NXWb/view?usp=sharing.
12. Proskurina, Anna (2022). Stealing History: How Moskovia (Moskovy) Is Stealing Ukrainian History. Public Sphere. Accessed October 25, 2025. URL: <https://www.publicsphere.eu/2022/07/stealing-history/?lang=en>.
13. Савицький О. ІПСО РФ як вплив на політичні процеси в Україні та на Заході. Polish Radio SA Portal. April 15. URL: <https://www.polskieradio.pl/398/7857/Artykul/3511004>.
14. Іванова Л. Західна та російська моделі ведення ІПСО: різні цілі і методи. Липень 16, 2025. URL: <https://www.cherkasyurban.institute/zakhidna-ta-rosiyska-modeli-vedennia-ipso-rizni-tsili-rizni-metody/>.
15. Kommersant. Блок НАТО розійшовся на блокпакети. Квітень 7, 2008. URL: <https://web.archive.org/web/20101212054401/>.
16. Institute for the Study of War (ISW) (2025). Russian Offensive Campaign Assessment, September 29, 2025. September 29. Accessed October 20, 2025. URL: <https://understandingwar.org/research/russia-ukraine/russian-offensive-campaign-assessment-september-29-2025>.
17. Чахоян Е. Газлайтинг імперією зла: як російський колоніалізм отруює світ [Gaslighting by the Evil Empire: How Russian Colonialism Poisons the World]. NV (Novoe Vremia). Жовтень 18. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/yak-rosiya-zombuye-svit-spoivid-ukrajincyia-shcho-zhive-v-ssha-50459376.html>.
18. European External Action Service (EEAS) (2025). Factsheet: Rapid Alert System. March 15, 2019. Accessed October 22, 2025. URL: https://www.eeas.europa.eu/node/59644_en.
19. Spravdi. Отруйні наративи. Як змінювалась російська стратегія інформаційної війни проти України. Лютий 24. URL: <https://spravdi.gov.ua/otruyni-narativy-yak-zmyniuvalas-rosiyska-strategiya-informacziynoyi-vijny-proti-ukrayiny/>.
20. War of Words (2025). The service for analyzing Russian information-political TV and RuTube. Accessed October 27, 2025. <https://warofwords.info/>.
21. Грушевський А. Результати Всеукраїнського опитування з питань війни і миру. Київський міжнародний інститут соціології. Вересень 16. <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1551&page=1>.
22. Doyle, Gerry, Tom Balmforth, and Mariano Zafra (2024). Enter 'Oreshnik'. Reuters Graphics. November 28. Accessed October 22, 2025. URL: <https://www.reuters.com/graphics/UKRAINE-CRISIS/RUSSIA-MISSILE/gdpzknajgvw/>.
23. Війна і міф. Невідома Друга світова / за заг.ред. О. Зінченка, В. В'ятровича, М. Майорова. Харків : Книжковий Клуб «Клуб сімейного Дозвілля», 216. 272 с. ISBN 978-966-14-9085-6
24. Sadeghi, McKenzie, and Isis Blachez (2025). The Infection of Western AI Chatbots by a Russian Propaganda Network. NewsGuard. March 6. Accessed October 25, 2025. URL: <https://www.newsguardtech.com/special-reports/moscow-based-global-news-network-infected-western-artificial-intelligence-russian-propaganda/>.
25. Alyukov, Mikhail, Maria Kunilovskaya, and Andrey Semenov (2023). "Wartime Media Monitor (WARMm-2022): A Study of Information Manipulation on Russian Social Media during the Russia-Ukraine War." In Proceedings of the 7th Joint SIGHUM Workshop on Computational Linguistics for Cultural Heritage, Social Sciences, Humanities and Literature, 152–61. Association for Computational Linguistics. URL: <https://doi.org/10.18653/v1/2023.latechclfl-1.17>.
26. Кузьменко Ю. Кампанія 'ухлянт' та інші ІПСО, які РФ поширювала серед українців у 2024 році. Суспільне новини. Грудень 30. URL: <https://suspilne.media/914057-kampania-uhilant-ta-insi-ipso-aki-rf-posiruvava-sered-ukrainciv-u-2024-roci/>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 19.08.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.09.2025
Дата публікації: 26.09.2025